

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

תענית כג-כט | פרשת ויגש | גליון מס' 101

דף כג. פסוק

והו'ל כאלו מקרבת קרבנות דמקרבא הנייתא וקדים סליק עננא וכו'.

דף כד. פסוק

בתי, קא מצערת להו לברייתא - שובי לעפריך, ואל יכשלו ביד בני אדם - בכל המעשה הנורא המובא בגמ', הנה לפי פשוטו תמוה מאד שקנס את בנו ובתו במיתתה עבור דברים אלו.

אך הרמ"ע מפאנו (גלגולי נשמות אות ע) גילה דהם היו גלגול של אמנון ותמר בני דוד שבאו בגלגול שנית לתיקון. דהנה בדוד כתיב דלא עצב את אחד מבניו לאמר להם מדוע ככה עשית (במ"א א' ו' כ' כן על בנו אדוניו). וכאן נתאכזר עליהם אביהם לקנאת ה' צבקות.

אלעזר איש בירתא כד הוו חזו ליה גבאי צדקה הוו משו מיניה, דכל מאי דהוה גביה יהיב להו וכו' פש ליה חד זווא, זבן ליה חיטי, ואסיק שדייה באכלבא. אתאי דביתוהו וכו' - וכתב הבן יהודע: אול זבן ביה חיטי. יש להקשות וכי היה לו צורך לקנות חטים לביתו, הלא הוא הלך לקנות נדוניא בשביל הנישואין, וכיון דנתן המעות למצוה ולא נשאר לו אלא זוז אחד ישאר בכיסו וילך לבית מדרשו, ונראה לי בס"ד דאלו החטים קנאם לצורך הנישואין של ביתו, שצריך לאפות לחם לאורחים הקרובים, והראה בה גודל בטחונו בהשי"ת, דודאי ימציא לו מעות לנדוניא של ביתו עתה במזומן, ויעשה לה הנישואין בקרוב, דאז החטים הם צריכין לעת עתה לסעודת הנישואין.

ואני חשבתי לבאר שמאותו זוז קנה מעות לזרוק על ראש החתן דמבואר בגמ' בברכות נ: שהיו רגילין לזרוק חטין על ראש החתן, ובקנייתו זאת רצה להראות בטחונו בהשי"ת, שהרי היה בידו זוז קטן וכמה פת כבר יכול לאפות, אך בשביל שיעור לזריקה על ראש החתן יספיק לו. [ובטעם לזריקת הקליות שהם 'חיטים' הבאתי בספרי מגדל חננאל (ערך אגוז) שכתב האבודרהם (הלכות ברכות) שהוא ע"ש הכתוב: "השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך". שהחטים מרמזים לשלום. וכדאיתא בברכות נו. שהרואה חטים בחלום רואה שלום, ועוד אמרו (ב"מ נט.) לעולם יזהר אדם בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה בתוך ביתו אלא בשביל חטים שנא' השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך, וכמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תגרא בביתא. ובאמת בענין זריקת הקליות על החתן מצינו נמי שאמרו בכתובות (טו:): 'אף חילוק קליות ראייה'. ופרש"י, רגילים היו לחלק קליות לתינוקות בנישואי הבתולות. והיינו

הביאו לי פר הודאה, הביאו לו פר הודאה וסמך ידיו עליו וכו' - כתב רש"י: פר הודאה להתוודות עליו, והביאו שלמים. מקשה הגבורות ארי, דאם הביאו שלמים, מה שייד להתוודות עליהם, הרי הם רק לדורון ולא לכפר, ויודי הוא רק על קרבן שמכפר, כמו שמוכח מהגמ' ביומא (דף כח) דמתודה על חטאת ועולה, משום שכל אחד מכפר על איזה דבר. ועל כן מפרש הגבורות ארי, דהודאה היינו קרבן תודה, והודאה אין זה לשון וידוי, אלא לשון תודה, וכיון שהיו בצרה גדולה, שעבר רוב אדר ולא ירדו גשמים, הביא חוני קרבן תודה בשם כל ישראל ע"כ.

ובספר רנת יצחק על דברי הימים מביא מש"כ רש"י (שם) דברי הימים ב' לג, טז) עה"פ: ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה: שהביא קרבן תודה והתודה להקב"ה שהשיבו לירושלים ולמלכותו ע"כ. וכתב ברנת יצחק דלפי זה נראה שלשון וידוי היינו שבח והודאה, וכ"כ התרגום בדברי הימים לעיל (ל, כב) דמאי דכתיב ומתודים על הקרבן היינו הודאה, וכן נראה מפירש"י שם שכתב ומודים לה' על הנס שעשה להם, וא"כ י"ל דמש"כ רש"י בתענית שהביא קרבן תודה והתודה, י"ל דכונתו לשבח והודאה, וא"ש קושיית הגבורות ארי.

לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך וכו' - וברש"י: דזה או זה בא לידי שבועת שוא ע"כ - אכן בספר המספיק לעובדי ה' לרבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל (ח"ב כרך ב' ע' 441 פרק כה) כתב דהכוונה כאן כפשוטו, ענין של חילול ה' כשיראו שלא נענה ע"ש היטב. ועיי' ברא"ש בתענית (פ"א סי' כ"א) שאם ת"ח לא נענה מחלל שם שמים כיון שהאנשים אומרים שאין תוכו של הת"ח כברו ע"ש. וכ"כ בספר המנוחה על הרמב"ם (פ"ה דתפילה הי"ד) והוסף: או (שיאמרו) שאין הקדוש ברוך הוא משגיח לתפילות הצדיקים ע"כ.

דף כג. פסוק

ומ"ט קדים סלוק ענני מהאי זותא דקיימא דביתוהו וכו' ויהבא ריפתא לעניא וכו' - כתב החיד"א בספרו פתח עינים (תענית דף כג:): ראיתי לרבינו אפרים בפירושו על התורה כ"י פ' פנחס שכתב דהמחלק לחם לעניים כאלו הקריב כל הקרבנות וז"ש את קרבני לחמי פירוש לחם לאישי פי' לעניים שנדונין באש עכ"ד ולזה חשיבא טפי צדקת האשה דיהבא ריפתא

ורבי חנינא בן דוסא מהיכן הווי ליה עינים? והא עני הוי. ועוד, אמרו חכמים: אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל! אמר רב פנחס: מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין, ומצאתן אשתו של רבי חנינא בן דוסא, ואמר לה: אל תאכלי מביציהן. והרבו ביצים ותרנגולין, והיו מצערין אותם, ומכרו, וקנה בדמיהן עזים וכו' - ונתקשתי בדברי הגמ' דסוף סוף אמאי מכר את התרנגולים וקנה בדמיהם עזים, הלא אין מגדלין בהמה דקה בא"י, וא"כ הו"ל לקנות בהמה גסה או דבר אחר שיש בו רוח ותועלת.

ומצאתי שעמד ע"כ המהרש"א שם וכתב דיותר נכון דברי התוס' שכתוב בע"י דעזים גופייהו מציאה הווי והיה הוא שומר אבידה וכו' ע"ש בע"י.

וכן הביא יישוב זה הגבורת ארי אך כתב שאין זה נראה, כי אין כח המוצא יפה מכח הבעלים עצמם. ולכן כתב, שנראה שרבי חנינא גידל את העזים במדבר או ביער, שבאופן זה מותר [כפי שמצינו במסכת בבא קמא פב ב.]. וכן כתב היעב"ץ, עיין שם.

והרי"ף על העין יעקב תירץ דהאיסור לגדל היינו את הוולדות, אבל כשקונה עזים גדולות מותר, עוד תירץ שרבי חנינא בן דוסא היה בטוח בזה שהעזים שלו לא יזקו אחרים, ובזה מותר לגדלם.

ובזכרון יהודה (ח"ב סימן קצו) דכשמשמרם כדי לקיים מצות השבת אבידה מותר, ומשמע דמותר אף לכתחילה למכור אבידה כדי לקנות עזים, כמו שרבי חנינא מכר את התרנגולים וקנה עזים, וצע"ג למה הרמב"ם לא הזכיר דין זה. ועיין בזה בס' חשוקי חמד (שבועות דף מד.).

ובספר יד דוד תירץ דלכאורה משמע שלא כדברי הטור (חו"מ סימן תט) החולק על הרמב"ם וסובר שאף בהמות של אחרים אסור לגדל, אלא משמע שכיון שהעזים אינם שלו מותר לגדלם. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סימן כה).

מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק וכו' - בספר נפש החיים (שער ג' פרק י"ב) כתוב: "ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה, להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל - כשהאדם קובע בלבו לאמר: הלא ה' הוא האלקים האמיתי, ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש, ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה - כן יספיק הוא ית' בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל וכו'".

ומאריך עוד הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל שם בענין זה, שכאשר ישראל הסתכלו כלפי מעלה ושעבדו את לבם לאביהם שבשמים מיד התרפאו וניצחו (ר"ה כט א), וכאשר ר' חנינא בן דוסא ידע ש"מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק" - דלק נר החומץ מערב שבת עד ערב שבת (תענית כה א). והיינו דכאשר האדם מתדבק בהש"ת, אז אין הטבע קשור ושולט במעשיו כלל ע"ש.

שיבולין שמיבישין אותן בתנור, והן קליות ומתוקים לעולם. ע"כ. והרוקח (סי' שנ"ג) כתב: שהוא לסימן טוב שיהיו פרים ורבים כחיתים. והמהרי"ל (הלכות נישואין אות ב) כתב, דבשעה שמשליכים את החטים מברכים אותם בברכת פרו ורבו. וכן ראיתי לגאון רבי יוסף חיים ילוז זצ"ל מגאוני טבריה (הוב"ד בקובץ 'זכור לאברהם' תשנ"ו, עמ' רעא) שכתב דנוהגים לזרוק על החתן והכלה מיני זרעונים רמז לפס' "יראה זרע יאריך ימים" (ישעיה נג). ועוד כתב דמנהגם בטבריא היה ביום האחרון של הז' ברכות לזרוק גנים חיים מים הכינרת לפני רגלי החתן והכלה שלא תשלוט בהם עין הרע כדגים, וגם שיפרו וירבו כדגים, וסיים שמנהג יפה הוא].

בשני דרב יהודה כל תנויי בניזקין הוה - חשבתי לבאר דאזיל בזה לטעמיה דאמר במסכת בבא קמא דף ל. אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דניזקין. ולכך כל תנויי בניזקין הוה. ומצאתי שכ"כ המהרש"א בחי' לברכות כ. וכן כתב נמי החיד"א בספרו פתח עינים (בבא קמא דף ל). וז"ל: אמר רב יהודה האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דניזקין. אפשר דמהאי טעמא כל תנויי דרב יהודה בניזקין כמ"ש בברכות ותעניות. ורב יהודה חסיד קדוש יאמר לו כדמוכח בפרקא דחסידי ושמואל רביה קרי עליה אין זה ילוד אשה כמ"ש פ"ב דנדה. והוה עביד כשמעתייה דהחסיד לקיים מילי דניזקין ומשו"ה קב"ע את קובעה"ם ותני ומתני בניזקין.

וכן ביד מלאכי (כללי הב' סי' קי) הביא בשם ספר באר שבע הטעם לזה, דר' יהודה לשיטתו בבבא קמא (ל ע"א) דהאי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דניזקין, ויעו"ש עוד טעם בזה משום הא דתנן בסוף מסכת בבא בתרא (קעה ע"ב) דהרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן והן כמעין הנובע ע"כ.

דף כד: 81

מהא לא תיזבנון דמעשה נסים הוא - כתב הגליוני הש"ס: ע' לקמן כ"ה א' רש"י ד"ה עד שנשלו ממנו אור להבדלה וצע"ק מגמ' יומא ל"ט ב' ומהו הית' פרנסה לכהונה וע' עוד מנחות ס"ט ב' דחטים שירדו בעבים כשירין למנחות ובתוס' שם דהכוונה שירדו דרך נס וק' ג"כ למאי דאמרי' כאן דאין ליהנות ממעשה נסים וא"כ הא לא הוי ממשקה ישראל ואולם ל' רש"י כאן ובמה דאפשר להתרחק כו' ומשמע דאינו איסור מדינא וע"ע סנהדרין צ"ב ב' דס"ל לחד מ"ד דמתים שהחי יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות וק' ג"כ דאיך נישאו להם הא אין ליהנות ממעשה נסים והם עצמם הרי היו מעשה נסים דבשלמא תחיית המתים דלעתיד כך הוסדר מאז שיהי' תח"ה לעתיד אבל מתים שהחי יחזקאל וודאי הוא נס גמור ואולם נס של תחיית מת הנעשה הוא עצמו מורה על עצמו דהכוונה שיהנו מהן דאל"כ אינהו גופיהו נמי הא אסורים ליהנות מעצמם וזה א"א לאדם שיהי' אסור בהנאת עצמו וע"כ מגו דאינהו גופיהו שרי אחרים נמי שרו ליהנות מהן ושפיר הי' מותר לינשא להן אפי' מצאו הנשים לינשא לאחר וע"ע בעמוד הקודם רש"י ד"ה אלא כאחד מעניי ישראל דמתבאר מדבריו דמותר ליהנות ממעשה נסים לעניים בכלל ורק שיהנה אדם לבד בפרטיות הוא דאסור ולפי"ז אין קושי עוד מהך דיומא ודמנחות וגם מהך דסנהדרין יש ליישב וק"ל:

הרמב"ן דס"ל דמצות תפלה היא מדרבנן, דהא מבואר כאן בגמרא בהדיא דתפלת מנחה הוי דאורייתא.

ובשו"ת יבי"א (ח"ג או"ח סי' ח אות ב) כתב דבחידושי רבינו חיים הלוי מבריסק זצ"ל (בפ"ד מהל' תפלה) כתב דאף לדעת הרמב"ן דתפלה הוי רק מדרבנן, היינו רק בחיוב תפלה, אבל קיומה וענינה הוי מן התורה לכו"ע. ולפי דבריו שפיר מיושב דברי הגמרא כאן, דאף דאין התפלה חובה מה"ת, מ"מ קיומה וענינה הוי מה"ת, וא"כ המתפלל הוי כמקיים מצוה מן התורה, וא"כ שפיר קאמרה הגמ' הללו דברי תורה.

אך כתב דיש לפקפק בעצם חידושו של הגר"ח, משום דהרמב"ן עצמו בספר המצות כשכתב שתפלה הוי דרבנן, כתב דהא דאמרינן לעיל (ב ע"א) דהפסוק ולעבדו בכל לבבכם קאי על תפילה שהיא עבודה שבלב, אסמכתא בעלמא הוא עיין שם. ולפי דברי הגר"ח הוי לו להרמב"ן לתרץ בפשטות ולומר דאה"נ דענין התפלה וקיומה הוי מה"ת, וזה מה שכתוב ולעבדו בכל לבבכם, מ"מ אינה חובה אלא מדרבנן, ובפסוק לא נזכר זאת דרך חיוב, ומדלא תירץ כן ש"מ דכל יסוד המצוה הוי רק מדרבנן, ושפיר הקשו גם הפר"ח והקרית ספר, ועיין בקרית ספר שם מה שכתב בזה עיין שם.

דף כח: סו

רב איקלע לבבל (בר"ח) חזינהו דהוו קרו הלילא בריש ירחא, סבר לאפסוקינהו, כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם - בשו"ת זרע אמת (או"ח סי' סו) כתב דהטעם של רב שרצה להפסיקם הוא משום דאי בגמרא שבת (ק"ח ע"ב) הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, אך כשראה שמדלגים בהלל לא הפסיקם כי כשקורא הלל בדילוג אין זה מחרף ומגדף, משום דכל החירוף והגידוף הוא שלא יהי עוד היכר כשקוראים הלל מתקנת חכמים לפרסומי ניסא, אך אם קורא רק בדילוג שפיר עוד יהי היכר בימים שקוראים הלל מתקנת חכמים דאז לא מדלגים. וכתב דהדבר פשוט הוא, אך כתבו משום דבמגן אברהם (סי' תכב ס"ק ה) כתב דאסור לקרוא הלל בר"ח פעם שניה משום דהוי מחרף ומגדף, הרי דס"ל דגם בהלל בדילוג איכא חירוף וגידוף, וזה ליתא וכנ"ל עיין שם.

דף כט: סו

והיינו דאמר ר' יוחנן, אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף וכו' - הקשו המפרשים, דהנה במסכת בבא קמא (כב, א) סובר רבי יוחנן לגבי מהות חיובה של "אש", ש"אשו משום חציו", וביאר הנימוקי יוסף שם (דף י מדפי הרי"ף), שאנו מחשיבים כאילו נגמר כל מעשה השריפה ברגע שהדליק, ולכן מותר להדליק נרות בערב שבת סמוך לחשיכה למרות שהם הולכים ודולקים בשבת.

ואם כן, מדוע רבי יוחנן היה קובע את התענית בעשירי משום שרובו של היכל נשרף בעשירי, והרי לדעתו פעולת ההצתה היא הקובעת, ומאחר ופעולת ההצתה נעשתה בתשיעי באב, הרי שנחשב כאילו כל מעשה השריפה נגמר בתשיעי באב - תאריך ההצתה?

וכע"ז הובא בקובץ ישורון (כרך ט"ו ע' תטז) מהגאון ר' שלמה זלמן אויערבך זצ"ל: כאשר מתהלך האדם בתומו תומת ישרים, הרי כל המפריעים מסתלקים ממנו, שהרי כל המכשולים העומדים בפני האדם בעבודת ה' הם רק הענינים הטבעיים, וכיון שהעולם כולו לא נברא אלא בשביל ישראל ובשביל התורה הכל נכנע מפניהם בעשותם את רצון ה' בלא שום חשבונות. וכמו דאיתא בגמ' (חולין דף ז' א') על ר' פנחס בן יאיך שאמר לנהר גינאי, הלוק לי מימך חלק לו. וכן אמרו (תענית דף כ"ה א') על ר' חנינא בן דוסא שאמר, מי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק ודלק. כי זוהי סגולת ישראל שלא נמסרו למערכות הטבע, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, והבריאה כולה נכנעת בפניהם, אך כל זה הוא רק כשישראל בדרגתם ומעלתם וכו'.

דף כז: סו

ומה טעם תיקנו מעמדות לפי שנאמר צו את בני וכו' - הנה בגבורות ארי הסתפק אם בקרבן יחיד בעי מעמד שהבעלים יעמדו בשעת הקרבת הקרבן, כיון דחיוב מעמד ילפי בגמ' מתשמרו להקריב לי במועדו, דאיך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גבו, והאי קרא כתיב רק בקרבן ציבור, ממילא אפשר דבקרבן יחיד לא בעי מעמד עיין שם.

והעיר בזה הגה"ק ר' דוד משה רבינוביץ זצ"ל - הי"ד בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (הנד"מ ע' 8 - 307): דבמס' סוטה (דף ח') קאמר אהא דתנן שם במתני' בשער נקנור שם מטהרין את היולדת, ופריך יולדת מ"ט אילימא משום דאתיין וקיימי אקורבניהו, ופירש"י וז"ל כשמקריבים את הקרבן קניניהם וכו' ומצוה על האדם שיעמוד וישמור על קרבנו, ונפקא לן בספרי מתשמרו להקריב לי במועדו, ומי שיכול ליכנס לעזרה נכנס, ואלו של"ה יכולות ליכנס לעזרה מפני שהיו מחוסרי כפרה עומדות בחלל שער נקנור שלא נתקדש עכ"ל רש"י, הרי מבואר להדיא דגם בקרבן יחיד בעי מעמד שיעמדו הבעלים בשעת הקרבת קרבנם. וע"ש מש"כ עוד לפי"ז לענין פר יוהכ"פ.

דף כז: סו

כיון ששבת וי אבדה נפש - בשפת אמת (פר' נשא) כותב, שמקשים העולם שבמוצאי שבת הי צריך לומר "וינפש" ולא בכניסת השבת. והוא מסביר, שהנשמה יתירה שבאה אל האדם בשבת, מקורה מקודם החטא של אדם הראשון. ולכן האדם בכל ימות השבוע לא מרגיש אותה ואין לו כל מושג ממנה. וכשבא שבת קודש והוא מרגיש תשוקה ורצון להתקרב להשי"ת, אז הוא מרגיש מה שנאבד לו על ידי חטא אדם הראשון. וזהו שהוא אומר אז: "וי אבדה נפש".

דף כח: סו

מה הפרש בין זה לזה הללו דברי תורה והללו דברי סופרים - וברש"י הללו דברי תורה, מנחה כדאמרי' בברכות (כו ע"ב) יצחק אבינו תיקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ודנעילה דברי סופרים.

הנה המבי"ט בקרית ספר (פ"א מהל' תפלה) והפרי חדש (או"ח סי' פט ס"ק א) הקשו מדברי הגמרא כאן על דעת

וידוע תירוצו של כ"ק אדמו"ר מוקצק זצ"ל, דסברת הנמוק"י הנ"ל שייכת רק על האדם הפועל, דאם דנין על הפועל אז י"ל דעשה הכל מתחלה, אבל אם דנין על עצם הפעולה א"א לומר שנעשית רק ברגע שנעשית באמת ודו"ק.

וכע"ז הביא בשיח השדה (שער הכללים כלל ה') בשם כ"ק אדמו"ר בעל האבני נזר זצ"ל, והוסיף הגה"ק מקו"ז יגלוב זצ"ל - הי"ד שם ראייה ליסוד זה: ונלע"ד ראי' לזה דהרי אסור ליטע ל' יום ר"ה בשביעית משום שנקלט בשביעית כמבואר בפ"ק דר"ה (דף יוד ב) ובתוס' ור"ן, וקשה לכאורה למ"ש הנימוק"י הנ"ל דחשיב הכל כאלו נעשה עכשיו, א"כ חשיב כאילו הקליטה הוא קודם שביעית אבל למ"ש א"ש, דאם דנין על עצם הפעולה א"א לומר שנעשה עתה רק בשביעית, וכיון דשביעית עיקר האיסור על הקרקע דכת' ושבתה הארץ כמ"ש בתוס' רי"ד ע"ז (דף ט"ו א) לענין אמירה לעכו"ם, וכיון דהקליטה הוא בשביעית א"כ הארץ אינו שובת וק"ל.

ובספר ברכת שמעון להגאון ר' ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל (פר' האזינו) מביא דברי רש"י (דברים לב, מא) עה"פ: אם שנותי ברק חרבי וגו' שכתב וז"ל: למדו רבותינו באגדה וכו' והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיגם כאילו אוחזם בידו וכו' ע"כ. ועפ"י דברי רש"י הנ"ל מתורץ וזאת להמבואר בגמ' (כתובות ל"א א) בהא דאמרינן דעקירה צורך הנחה היא, די"ש לחלק בין היכא דאי בעי מצו לאהדורה ובין זורק חץ דלא מצי לאהדורה ע"ש, וא"כ י"ל דסברת הנמוק"י דהכל הולך אחר ההתחלה, הוא רק היכא שנגמרה מעשהו עם ההתחלה ולא מצו לאהדורה, אבל בחורבן הבית שאש הוצת ממרום ובמשפטו של הקדוש ברוך הוא נאמר ותאחזו במשפט ידי ובזורק חציו יש בידו להשיבן כאילו אוחזן בידו, לכן לא נדון על שם ההתחלה והיה מהדין לקבוע הצום בעשירי שבו נשרף רובו של ההיכל עכ"ד.

תניא כשהרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש וכו' - הנה בשו"ת תורה לשמה (סי' תכא) דן באדם שחוטמו גדול אי מותר לכנותו בעל החוטם, ורצה להוכיח דהיכא דאין הדרך להקפיד שרי, מהא דקרי שמואל לרב יהודה שיננא ולאחד הפירושים הוא פירושו שיננא גדולות (עי' בגליון בחגיגה טו. מש"כ מהשיטמ"ק בכתובות יד:), וחזינן דלית לן בה. [ולכא"ו כן יש להוכיח נמי מדברי הירושלמי (ברכות פ"ט) שאיש אחד נקרא אבא סמיקתא, ולכא"ו מוכח מהכא נמי דמותר לקרוא לאדם בשם אדום אם זה אינו גנאי. (ראה אוצר יד החיים (סי' תרכז). וכן מצינו ביבמות (סד:) שרבא קרא לרב יצחק בר יוסף סומא].

אלא דזה קשה לפי דברי החיד"א בס' עין זוכר (מערכת ש') שהקשה לפי דשיננא הוא בעל השיניים הגדולות, דהיאך קרי שמואל לר"י שיננא הא הוא בזה גנות, ואפי' תימא שאין בזה גנות משום שהרבה אנשים ימצאו ככה, מ"מ אמאי תדיר קראו שיננא אם אינו שבח, ואף לפי השני שפי' שיננא הוא משונן וחרף, היאך לא חש שמואל לעין הרע, שיתנו בו חבריו את עיניהם, ועוד שלפי' שהוא משונן א"כ ע"י שקורא לו שיננא עושה שיקנאו בו חבריו.

ופירש החיד"א דצ"ל דתרוויהו היו בר"י גם שיננו היו גדולות וגם היה חרף, ושמואל בלבו קראו הכי לכבדו ולשבחו על

שהיה חרף, אך כדי שלא יקפידו השומעים אמר לשון זה, שנשמע ששיננו גדולות ומגונה, ועי"ז לא יקנאו בו חבריו ולא תשלוט בו עין הרע, אך בלבו נתכוין לשבחו שהוא חרף. ע"כ. וא"כ לפ"ד החיד"א יתכן שרק התם שרי ליה למימר שיננא, אף לפרוש ששיננו גדולות, משום שבכוונתו היה לשבחו, דשני הפירושים נכנסים בתיבה זו, אך במקום אחר כגון בעל החוטם שנשמע מזה רק לשון של גנאי לפי"ז לא יהא אפשר לאומרו. (אמנם התול"ש כתב דמיירי שכך דרכם היה לכנות וזה לא היה נחשב אצלם לגנאי, וק"ק דהא לשון זה נשמע לגנאי ואפשר שיקפיד, וכמו שהביא לאחמ"כ בההיא דר"י דאיכפד).

ונראה לומר דאף הכא בקורא לחבירו בעל החוטם, מצינו לרש"י בתענית (כט.) שכ' דפי' בעל החוטם הוא בעל קומה וצורה, ובלשון אחר כתב שהוא גדול הדור. (ופירש"י בעין יעקב דכמו שחוטם מיפה את הפרצוף כך הוא מיפה את דורו כלומר קצין בדורו), וכן רבנו גרשום כתב: בעל החוטם כלומר עין שבהם חשוב שבהם. וא"כ ה"נ בנידון דידן היכא דחבירו אית ליה חוטם גדול יהא שרי ליה לכנותו בעל החוטם היכא שדעתו לשבח.

איברא שבתשובת החוות יאיר (סי' קנב) [הובאה בסו"ס חפץ חיים] מבואר כדברי התורה לשמה שבכל המקומות שמצינו בש"ס שכינו לחברייהם בלשון קצת מגונה, מיירי שלא היה קפידא בדבר כגון שהיו גדולים מהם וכו' עיי"ש. וכן באוצר הגאונים (כתובות יב.) כתבו דשיננא ברור בלשונו אפי' בפי נשים וקטנים שכל גדול שיננא כן קוראים אותו. ומבואר שלא היה קפידא בדבר שכך היו רגילים לכנות לגדול שיננא, אלא שלדברי החיד"א שמשמע מדבריו דאיכא קצת גנאי, יתכן כמ"ש.

ובאמת שבשו"ת התשב"ץ (סי' כה) כתוב שהגאון רבי יצחק מקורביל בעל הסמ"ק היה מכונה בעל החוטם, וכנראה שכינו אותו כך בלשון חשיבות כמ"ש. [אלא שבסדר הדורות (ה' אלפים ל') ביאר שהוא משום שחוטמו היה גדול, ובס' קורא הדורות כתב דהוא מטעם שהיה לו שערות על החוטם]. ושו"ר שעמד בנידון זה הגרי"ח סופר שליט"א בס' ברית יעקב (סי' יט.) עיי"ש.

❁ לידיעת לומדי הדף היומי ❁

מידי שבועי יוצא הגליון הנפלא 'תמצית הדף היומי' ובו סיכום של ז' דפי הגמ' בצורה תמציתית ומיוחדת, וניתן לקבלו במייל המערכת

>>><<<

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארר 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רוטמה ובהירה בשעה 7.00 בערב - שמעו ותחי נפשכם.

ניתן לשמוע את השיעורים בקול הלשון במס' 03-617111 להקיש *7 ואז קוד 96633 שלוהה 6

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com